

Trpimir Vedriš, *Hagiografija i rani kult sv. Anastazije i sv. Krizogona u Zadru*, Leykam international, Zagreb 2019., 387 str.

Nakon uvodnog dijela o općem razmatranju načina pripreme teme i svrsishodnosti takvog istraživanja (*Pristupna razmatranja, Temeljni izvori i literatura te Struktura i sadržaj*, 1-24) slijedi glavni dio knjige podijeljen u tri dijela i ukupno osam poglavlja. Prvi dio usporedno obrađuje *Kult sv. Anastazije i sv. Krizogona u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku* (304. – o. 900.) (25-127). U tom dijelu autor kronološki prati nastanak i razvoj oblikovanja kulta i prijenosa oba sveca, oslonivši se pri tomu i na pisana vrela i na arheološke nalaze. Stoga se prvo poglavlje naziva *Izvorišta kulta: Sirmij i Akvileja* (304. – o. 450.) (27-56). Povijesnim i arheološkim pristupom prikazani su nastanak kulta sv. Anastazije na mjestu njezina pogubljenja u današnjoj Srijemskoj Mitrovici (Sirmij) te način na koji je razvoj kulta povezan uz način oblikovan u Carigradu i Rimu. Najstarije svjedočanstvo o mučenici nalazi se u *Jerolimskom martirologiju*, kompilaciji različitih izvora s kraja 3. i početka 4. stoljeća, dok su začeci kulta vezani za prijenos moći svete u Carigrad u 5. stoljeću, u razdoblju kada je Sirmij uništen navalom Huna. Dalje se u tekstu razmatra način širenja kulta. Na sličan način se obrađuje nastanak kulta sv. Krizogona u okolici Akvileje gdje je bio i pogubljen, s prvim svjedočanstvom i dalje u *Jeronimskom martirologiju*. Razvoj njegova kulta tijekom 5. i 6. stoljeća vezan je za rimsku predaju, ali se sv. Krizogon u ranokršćanskoj hagiografiji prikazuje drukčije od njegova povijesnog identiteta, tako što se potencijalni originalni svetac mijenja pod utjecajem predaje o više drugih biskupa. Drugo poglavlje, *Oblikovanje kulta: Carigrad i Rim* (o. 400.-o. 900.) (57-93) vremenski se nastavlja s razvijanjem kulta u Carigradu i u Rimu, opisujući pojedine osobitosti, način prijenosa relikvija sv. Anastazije prema spomenu Teodora Lektora u crkvu koja je već nosila to ime, ali radi potrebe različitih vjerskih struja, sve do trenutka kada s prijenosom moći ta crkva postaje simbol pravovjerja. U Rimu je pak Anastazijino ime već nazočno u 3. stoljeću i moglo bi se povezati s mitraističkim krugovima, ma da je sam kult u Rimu krenuo kasnije, u 6. stoljeću, kada se i gradi crkva njoj posvećena. U tekstu se nadalje razmatra kult sv. Krizogona u Rimu, koji je utemeljen u 4. stoljeću, dok se u Zadru vjerojatno pojavljuje sredinom 7. stoljeća, ali i to isključivo kao popratni kult kultu sv. Anastazije. Treće poglavlje *Passio Anastasiae: podrijetlo i rano širenje legende* (95-127) osvrće se podrobnije na neka pisana svjedočanstva, legend i rukopisne srednjovjekovne tradicije prenošenja priča o Anastaziji.

Drugi dio knjige posvećen je kultu tih svetaca posebice u zadarskom slučaju te se naziva *Začetci kulta i univerzalni sloj zadarske hagiografije: Passio* (129-236). Četvrto poglavlje, kao što i sam njegov naslov naznačuje, obrađuje temu *Podrijetlo i početci kulta sv. Anastazije i sv. Krizogona u Zadru* (131-167). Autor nastoji dokučiti kada su uspostavljeni najraniji kultovi te kako oni nadoknađuju nedostatak mjesne mučeničke tradicije. Pretpostavlja se da lokalna zadarska elita prilikom uspostave teme Dalmacije u 9. stoljeću zamjenjuje nedostatak vlastitih mučenika s nabavom što uglednijih tuđih mučeničkih moći. Uz to, smještaj Zadra na razmeđu trokuta vjerskih središta (Ravena, Carigrad i Rim) igra važnu ulogu za razumijevanje toga kako i zašto su relikvije svetaca prenošene baš u njega. Peto je poglavlje (169-203) posebice posvećeno jednom rukopisu, tj. Filippijevom *Kodeksu o Pasiji Anastazije* te se iznose poteškoće koje sa sobom nosi njegovo tumačenje (različiti rukopisi, jezici, oblici, i sl.). U šestom poglavlju, *Cod. Filippi i mlađe zadarske redakcije Passio Anastasiae* (205-236) se raspravlja o nasljeđu kodeksa i novijim verzijama Pasije sv. Anastazije koje su napisane tijekom 18. i 19. stoljeća. Autor prikazuje postojeće prijepise samog *Kodeksa* iz zbirke obitelji Filippi, ali i drugih redakcija, te

preispituje moguće bizantinsko podrijetlo zadarske hagiografske tradicije da bi se u konačnici ipak priklonio tezi o pretežitom utjecaju rimske predaje.

Treći, završni dio, pobliže se pozabavio s proučavanjem legenda koje se vežu uz prijenos relikvija sv. Krizogona i sv. Anastazije, a nosi naslov: *Mjesni sloj zadarske hagiografije: translaticiones* (237-327). Sedmo poglavlje, *Translatio beati Chrysogoni* (239-300) proučava različite zadarske predaje o tome tko je i kako prenosio relikvije sv. Krizogona, s time da najstariji rukopis vjerojatno datira iz kasnoga 13. stoljeća. Autor iznosi sadržaj i strukturu tekstova o prijenosu, prikazuje kakva je njihova rukopisna tradicija, njezin sadržaj i struktura. Nastoji se doprijeti do jezgre legende kroz razne povijesti i pripovijesti koje se vremenom prenose da bi se došlo do srednjovjekovnog oblika svojstvenog zadarskoj tradiciji, te zaključuje kako su svi prijepisi u biti potekli iz već predstavljenog *Kodeksa Filippi*. U konačnici se pita o sudbini ruke sv. Krizogona, "*Furtum sacrum: kamo je odnesena ruka sv. Krizogona?*", s obzirom na to da su kradljivci ruke izvjesni "*Mirmidonci*" o čijem identitetu autor vodi istragu, kao što je u potrazi i za prvim mjestom sahrane sveca. Na sličan način se vodi i osmo poglavlje: *Translatio sanctae Anastasiae* (301-337), ali se analiza tu može osloniti samo na jednu mjesno sačuvanu predaju. Podsjeća se na postojeću tekstualnu predaju i rukopisne tradicije, da bi se postavilo pitanje o podrijetlu i starosti legende te dalo tumačenje sadržaja i svrhe legende o prijenosu relikvija sv. Anastazije. Posljednje razmatranje upućuje na vidljive i manje vidljive poruke koje legenda sa sobom nosi. Knjiga završava bogatom bibliografijom u kojoj su, naravno, prisutna izvorna dijela, ali se također autor može pohvaliti i korištenjem brojnih suvremenih znanstvenih djela na brojnim jezicima, njemačkom, talijanskom, francuskom i engleskom, što mu znatno povećava mogućnosti proširenja vidokruga istraživanja. Tako vrlo sadržajnim, a istovremeno pitkim načinom, autor Trpimir Vedriš vodi čitatelja kroz stručnu i uzbudljivu istragu o jednom vidu vjerskih običaja srednjovjekovlja na primjeru zadarskih svetih zaštitnika.

Sabine Florence Fabijanec

Bruno Škreblin, *Urbana elita zagrebačkog Gradeca*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2018., 491 str.

Djelo Brune Škreblina prva je sustavna sinteza o jednoj društvenoj urbanoj skupini s prostora srednjovjekovne Slavonije. Time ona nadopunjava dosadašnje publikacije o elitama koje su do sada gotovo u potpunosti usredotočene na priobalne dijelove srednjovjekovne Hrvatske (posebice Istre i Dalmacije). Knjiga je podijeljena na sedam tematskih cjelina. Nakon uvodnog poglavlja koje sažima korištenu metodologiju i konzultirano izvorno gradivo, autor kreće sa sažetim pregledom gradačke povijesti od osnutka do početka 16. stoljeća (19-28). Već je to poglavlje usko vezano za glavnu temu, jer je sažeta kronologija povijesti grada usmjerena na prisutnost stranih doseljenika, uspostavu trgovačkih prometnica i komunikacija te utjecaj političkih zbivanja na formiranje slojevitog urbanog društva. Sljedeće je poglavlje posvećeno imenovanju i opisivanju položaja i djelokruga gradskih dužnosnika (29-77), poput gradskog magistrata, suca, prisežnika, vijećnika i ostalih službenika. Posebno se osvrće na podjelu magistrata na četiri jezika, kao jednu od glavnih specifičnosti gradačke organizacije gradske vlasti, a na posljatku autor prilaže popis dosad identificiranih gradskih sudaca. U sljedećem